

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

KV ./ riksåklagaren angående penningtvättsförseelse

(Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2019-11-14 i mål B 2774-19)

Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd och förordnat att riksåklagaren ska svara skriftligen på KVs överklagande. Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom.

Justering av åtalet

Åtalet justeras på så sätt att det i andra hand påstås att KV gjort sig skyldig till näringspenningtvätt, ringa brott, enligt 7 § tredje stycket andra meningen penningtvättsbrottslagen.

I andra hand påstås att KV genom att ta ut pengarna och överlämna dessa till en okänd person har medverkat till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i syfte att dölja att pengarna härrör från brott eller brottslig verksamhet eller att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig pengarna.

KV begick gärningen med uppsåt.

Bakgrund

Åtalet

KV åtalades för penningtvättsbrott. Enligt åtalet hade en okänd gärningsman vilselett en person och förmått denne att föra över pengar till sin sambos bankkonto och att hon genom swishbetalning skulle överföra cirka 135 000 kronor till ett antal bankkonton. Av detta belopp överfördes 15 000 kronor till KVs bankkonto. KV tog sedan ut pengarna och överlämnade dessa till en okänd person. Åtgärden påstods ha syftat till att dölja att pengarna härrörde från brott

eller brottslig verksamhet, eller att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig pengarna.

KV påstods ha begått gärningen med uppsåt. I vart fall hade han haft skälig anledning att anta att pengarna härrörde från brott eller brottslig verksamhet.

Tingsrättens dom

Tingsrätten dömde KV för penningtvättsförseelse till dagsböter.

Enligt domskälen lämnade KV följande uppgifter i tingsrätten.

... Den dag som åtalet avser befann han sig hemma. Han noterade då att han hade fått en swishöverföring till sitt bankkonto. Eftersom han trodde att överföringen var från föräldrarna, ”kollade han inte upp den”. Därefter blev han uppringd av en man som uppgav att han av misstag hade swishat över 15 000 kr till KVs bankkonto. Han blev chockad över beloppets storlek och försökte först swisha tillbaka pengarna till mannen. När detta inte fungerade kom de överens om att KV skulle ta ut pengarna från en uttagsautomat. De bestämde möte vid en sådan automat vid Möllevångstorget. Mannen ringde ”hela tiden”, vilket gjorde KV stressad och rädd. Han tänkte inte på namnet på den som hade swishat till honom. Inte heller kom han på att han kunde ringa upp swishbetalaren eller kontakta banken.

Efter att ha lyssnat på ljudupptagningen från förhöret med KV bör följande tilläggas. KV uppgav att han tror att det inte gick att swisha tillbaka pengarna på grund av en beloppsgräns eller att det misslyckades. Mannen ringde hela tiden och blev alltmer hotfull. KV blev rädd. Eftersom mannen visste KVs namn och telefonnummer kunde han lätt hitta honom och vad som helst kunde hända.

Tingsrätten fann visat att det påstådda förbrottet hade ägt rum. När det gäller frågan om KV haft uppsåt eller varit oaktsam i förhållande till att pengarna som sattes in på hans bankkonto härrörde från brott eller brottslig verksamhet uttalades följande.

Först kan konstateras att utredningen i målet inte ger tillräckligt stöd för slutsatsen att KV skulle ha agerat med sådant uppsåt som krävs för ansvar för penningtvättsbrott. Omständigheterna har däremot varit sådana att det fanns anledning för honom att misstänka att pengarna som fördes över till hans bankkonto härrörde från brott eller brottslig verksamhet. KV har därmed haft skälig anledning att anta att dessa pengar har haft ett sådant ursprung. Han ska följaktligen dömas för penningtvättsförseelse.

Hovrättens dom

Efter att KV överklagat fastställde hovrätten tingsrättens dom.

Hovrätten fann utrett att KV genom sitt handlande objektivt vidtagit åtgärder som syftat till att främja möjligheten för någon att tillgodogöra sig de brottsligt åtkomna pengarna. När det gäller frågan om KV haft skälig anledning att anta att pengarna härrörde från brott uttalade hovrätten följande.

Av KVs uppgifter följer att han blev förvånad över storleken på insättningen på hans konto. Han har vidare förklarat att han vid tillfället säkert såg att beloppet överförts från en kvinna men att det sedermera var en man som ringde upp och påstod sig ha fört över pengarna till fel person. Att mottagaren av en sådan Swish-betalning av en händelse befunnit sig på samma geografiska plats som avsändaren framstår härtill som en märklig tillfällighet. Till det kommer att det enligt KV inte gick att föra tillbaka pengarna. Trots detta ringde KV varken upp avsändarnumret eller banken. Den omständigheten att pengarna samma dag som överföringen från Gunnar Jonssons sambos konto skedde togs ut av KV och överlämnades till en annan person än målsäganden är besvärande för KV. Inte minst det påstådda behovet av en skyndsam överlämning av en förhållandevis stor mängd kontanter, sammantaget med de påstridiga kontakterna från den okände mannen, borde ha väckt vissa betänkligheter hos KV. Mot denna bakgrund finner hovrätten, liksom tingsrätten, att omständigheterna – även med beaktande av att KV endast var 16 år gammal vid tillfället – är sådana att han haft skälig anledning att anta att pengarna härrörde från brott. Han ska därför, som också tingsrätten kommit fram till, dömas för penningtvättsförseelse.

Överklagandet

KV har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet.

KV uttalar att swish är en ganska ny företeelse i Sverige. Syftet med swish är att förenkla överföringar mellan bankkonton, men frågan är enligt KV om det inte blivit för enkelt. Systemet har i stor omfattning börjat missbrukas av kriminella personer som utnyttjar och lurar unga personer för att få ut pengar i kontanter. Detta är ingen slump då unga människor har mindre livserfarenhet och därför oftast är lättare att lura än vuxna personer.

KV uttalar vidare att de allra flesta som ovetande får in pengar på sitt konto vill göra rätt för sig och återbetala pengarna så fort som möjligt. I motsats till hovrätten tror KV inte att unga börjar fundera på uppringarens geografiska läge. Inte heller den omständigheten att personen är angelägen att få pengarna är något som får en ung person att fundera på om det är något olagligt. Om man gör en överföring till fel person vill de allra flesta ha tillbaka pengarna så fort som möjligt och kan vara ganska påstridiga. Enligt KV är det närmast ett skäl att tro att det är rätt person eftersom vem skulle annars kunna veta att en överföring skett. KV försökte dessutom swisha tillbaka pengarna dit de kom ifrån, vilket är den mest naturliga reaktionen om man upptäcker att det kommit in pengar på ens konto som inte är ens egna.

KV bestrider att det funnits anledning för honom att misstänka att de medel som överfördes till honom via swish härrörde från brott eller brottslig verksamhet.

Grunder

Penningtvättsförseelse, 6 § andra stycket penningtvättsbrottslagen

Bestämmelsen

Enligt 3 § första stycket 1 lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott (penningtvättsbrottslagen) döms, om åtgärden syftar till att dölja att pengar eller annan egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet eller till att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde, den för penningtvättsbrott som överlåter, förvärvar, omsätter, förvarar eller vidtar annan sådan åtgärd med egendomen.

Av 6 § andra stycket penningtvättsbrottslagen följer att den döms för penningtvättsförseelse som i fall som avses i 3 § inte insåg men hade skäligen anledning att anta att egendomen härrörde från brott eller brottslig verksamhet.

Förarbetsuttalanden

I propositionen till penningtvättsbrottslagen konstateras i författningskommentaren avseende 6 § andra stycket att även oaktsamma gärningar bestraffas som penningtvättsförseelse. För ansvar krävs att gärningsmannen har varit oaktsam i förhållande till den omständigheten att egendomen härrörde från brott eller brottslig verksamhet. Detta uttrycks på så sätt att den som inte insåg, men som hade skäligen anledning anta att omständigheten förelåg, ska dömas till ansvar. Vidare uttalas följande (se prop. 2013/14:121 s. 114).

Vid bedömningen av i vilken utsträckning det finns anledning att misstänka att egendom härrörde från brott eller brottslig verksamhet och att åtgärden vidtagits för att dölja detta faktum, bör beaktas bl.a. under vilka förhållanden handlingen företogs, vad man känner till om den som man ingår affärsförbindelsen med samt vilken slags transaktion det handlar om. Skentransaktioner och försäljning av vinstbongar bör rimligen ge anledning till misstankar liksom fall där vederbörande uppträder anonymt eller där identiteten på något annat sätt är oklar. Av betydelse är vidare om det rör sig om ovanliga eller omfattande transaktionsmönster eller om transaktionen uppenbart saknar ett legitimt ekonomiskt syfte. Detta överensstämmer med vad som tidigare gällde i fråga om penninghäleriförseelse (prop. 1998/99:19 s. 33).

Uttalandena i prop. 1998/99:19 s. 33 kan konstateras ha hämtats från uttalandena i propositionen om Sveriges tillträde till Förenta Nationernas narkotikabrottskonvention. Här görs nära nog likalydande uttalanden angående vad som då gällde för att någon skulle anses ha varit oaktsam enligt bestämmelsen om

häleriförseelse (se prop. 1990/91:127 s. 57 f.). Här kan noteras att i bestämmelsen om häleriförseelse enligt 9 kap. 7 § andra stycket 2 brottsbalken (den oaktsamma varianten av häleri) uttrycks det subjektiva rekvisitet på motsvarande sätt som i bestämmelsen i 6 § andra stycket penningtvättslagen; gärningspersonen har inte insett men haft skäligen anledning att anta att brott förelåg.

Doktrinen

I den juridiska litteraturen uttalas beträffande oaktsamhetsbedömningen vid tillämpning av bestämmelsen om häleriförseelse att för ansvar räcker att gärningsmannen har haft kännedom om – eller skulle ha haft kännedom, om han hade förfarit med rimlig aktsamhet och omtanke – om sådana omständigheter, som för honom utgjorde eller borde ha utgjort tillräckliga skäl för att allvarligt misstänka att brott förelåg. Vidare uttalas att som alltid i straffrätten är kravet på aktsamhet personligt, när fråga är om oaktsamhet som alternativ till uppsåt. Kravet på oaktsamhet ställs olika högt på olika personer beroende på deras personliga förutsättningar. Det ska av just gärningsmannen kunna begäras, att han skulle ha gjort något som skulle ha medfört att han skulle ha förstått att brott kanske förelåg. Kraven varierar beroende på sammanhanget och beroende på i vilken roll gärningsmannen agerar. Bedömningen ska göras så individuell som möjligt. Tanken är att hänsyn ska tas till gärningsmannens speciella svagheter såsom underlägsen fysisk styrka eller rörelseförmåga, syn, hörsel, skicklighet, kunskap, utbildning, erfarenhet, intelligens, men även sådant som psykisk störning, nervös läggning och tillfälliga tillstånd av skräck, förvirring, bedövning eller utmattning (se Jareborg/Friberg/Asp/Ulväng, Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2 uppl., 2015, s. 289 f. och Asp/Ulväng/Jareborg, Kriminalrättens grunder, 2 uppl., 2013, s. 317).

Näringspenningtvätt, 7 § tredje stycket penningtvättsbrottslagen

Bestämmelsen

Enligt 7 § första stycket penningtvättsbrottslagen döms den som, i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, medverkar till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i sådant syfte som anges i 3 § för näringspenningtvätt till fängelse i högst två år.

Av paragrafens tredje stycke framgår att om brottet är ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader. Till samma straff döms den som i annat fall än som anges i första stycket medverkar till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i sådant syfte som anges i 3 §.

Förarbetsuttalanden

Bestämmelsen i 7 § penningtvättsbrottslagen kan sägas ha utformats med bestämmelsen om häleri i näringsverksamhet (s.k. näringshäleri, 9 kap. 6 § andra stycket brottsbalken) som förebild. I bestämmelsen om häleriförseelse i 9 kap.

7 § andra stycket 1 brottsbalken återfinns en motsvarighet till 7 § tredje stycket andra meningen penningtvättsbrottslagen.

Bestämmelsen om näringshäleri tillkom genom lagstiftning som trädde i kraft år 1980. I propositionen till bestämmelsen uttalades att det dittills gällande kravet på ett styrkt förbrott ibland i rättstillämpningen kunde leda till stötande resultat. Med hänsyn till detta kompletterades häleribestämmelsen med en ny straffbestämmelse utan detta krav. Straffansvar kom därmed att inträda även för den som i näringsverksamhet eller som led i en verksamhet som bedrevs vanemässigt eller i större omfattning befattade sig med något som skäligen kunde antas vara frånhänt annan genom brott. Till förmån för att slopa kravet på styrkt förbrott ansågs tala intresset av att effektivt kunna ingripa straffrättsligt i fall där någon köper något som i realiteten är stöldgods. Till detta lade departementschefen den principiella synpunkten att det alltid är klandervärt att ta befattning med egendom under omständigheter som objektivt sett ger anledning anta att godset har frånhänts annan genom brott. Det ansågs med fog kunna hävdas att man när det finns sådana omständigheter bör avstå från att köpa en sak eller ta annan befattning med den (se prop. 1979/80:66 s. 1 och 13).

Bestämmelsen om häleriförseelse i 9 kap. 7 § brottsbalken fick sin nuvarande utformning genom lagstiftning som trädde ikraft år 1991. I propositionen till lagändringarna uttalades att den uppmjukning av kravet på styrkt förbrott som infördes genom 1980 års lagstiftning klart hade förbättrat möjligheterna att komma åt en del organiserad häleriverksamhet. Samtidigt hade det visat sig att insatser som huvudsakligen koncentrerats mot den etablerade eller yrkesmässiga häleriverksamheten inte var tillräckliga för en effektiv bekämpning av stöldbrottsligheten. Det bedömdes som väsentligt att samhället kan ingripa också då någon köper stöldgods, även om det inte kan bevisas varifrån det kommer. Till detta kom den principiella synpunkten, som anfördes redan i 1980 års lagstiftningsärende, att det framstod som klandervärt att alls ta befattning med egendom under omständigheter som gör att det på goda grunder kan misstänkas att det är fråga om brottsgods (se prop. 1990/91:127 s. 48).

I propositionen till penningtvättsbrottslagen uttalades att beträffande penningtvättsbrottet ska beviskravet för kopplingen till brott eller brottslig verksamhet enligt huvudregeln vara detsamma som i brottmål i allmänhet. Vidare konstaterades att det när det gäller sakhäleri ansetts motiverat att slopa kravet på att kopplingen till förbrott ska vara styrkt. Därvid redovisades de ovan redovisade förarbetsuttalandena. Enligt regeringen gjorde dessa synpunkter sig gällande också när det gäller penningtvätt, även om det framför allt är sättet att utföra transaktioner på som kan ge anledning till misstanke om penningtvättsbrott. Vidare uttalades följande (se prop. 2013/14:121 s. 60).

Enligt *Ekobrottsmyndigheten* förekommer det yrkesmässiga verksamheter där skyldigheterna att granska, rapportera och underlåta att genomföra misstänkta transaktioner enligt penningtvättslagen (se avsnitt 5.2.1) systematiskt åsidosätts. Ekobrottsmyndigheten har också uppmärksammat att det förekommer verksamheter där själva affärsidén är att hjälpa till att genomföra transaktioner som på goda grunder kan antas vara vidtagna i penningtvättssyfte. Verksamheter som erbjuder betalningstjänster eller tillhandahåller valuta kan också etableras utan registrering eller tillstånd vilket innebär att myndighetskontroll saknas.

Regeringen anser att det är angeläget att motverka verksamheter som mer eller mindre öppet låter sig utnyttjas för penningtvätt. Det är därför motiverat att införa en bestämmelse som straffbelägger medverkan till en åtgärd enligt huvudregeln i den nya lagen i de fall det inte är möjligt att bevisa att åtgärden vidtagits i penningtvättssyfte, men där åtgärden skäligen kan antas vara vidtagen i sådant syfte. Straffansvaret bör träffa den som i näringsverksamhet, eller som ett led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning (jfr prop. 1979/80:66 s. 25), inser att omständigheterna kring en åtgärd eller transaktion är sådana att de objektivt talar för att åtgärden vidtas i syfte att tvätta pengar, men ändå medverkar till att genomföra den. Liksom vid häleri förutsätter ansvar uppsåt.

.-.-.-

Att medverka vid transaktioner som på goda grunder kan antas vara vidtagna i penningtvättssyfte är klandervärt även om det inte sker inom ramen för näringsverksamhet eller annars i större omfattning. Samtidigt är det inte lika klandervärt som i mer affärsmässiga situationer. I likhet med vad som gäller vid häleri bör därför för ringa brott straffas även den som, i annat fall än i näringsverksamhet eller som ett led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, medverkar till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvättssyfte.

Det är inte fråga om en sänkning av beviskravet gällande förbrottet i egentlig mening. Vad som bestraffas är att gärningsmannen vidtar en åtgärd i en situation där handlandet måste sägas innebära ett klandervärt risktagande. Fråga är inte heller om en kriminalisering av oaktsamhet, utan om uppsåtlig medverkan till transaktioner som utifrån de yttre omständigheterna är att bedöma som misstänkta och som därför inte bör utföras. I de fall det i enlighet med reglerna i penningtvättslagen är legitimt att genomföra transaktionen trots att den är misstänkt ska något straffansvar inte kunna följa. Om en verksamhetsutövare däremot inte fullgör sina skyldigheter enligt penningtvättslagen och samtidigt gör sig skyldig till näringspenningtvätt, bör enligt reglerna om brottskonkurrens dömas endast för näringspenningtvätt.

I propositionen tas också upp den situationen att det efter utförandet av en transaktion som objektivt sett är misstänkt visar sig att transaktionen inte har utförts i penningtvättssyfte, t.ex. därför att det visar sig att det rört sig om legitim egendom. Lagrådet hade ifrågasatt om ett straffansvar är adekvat i sådana fall där legitim egendom har omsatts med i sig lagliga medel och om en person därför vid straffpåföljd ska förmås att avstå från åtgärden. Bestämmelsen hade enligt Lagrådet i sådana fall närmast ett preventivt syfte, nämligen att det i en affärsverksamhet ska införas eller utvecklas kontrollrutiner som gör att verk-

samheten inte kan utnyttjas för penningtvätt. Om det var kontrollrutiner som eftersträvades även vid omsättning av legitim egendom, låg enligt Lagrådet en sanktion i form av administrativa avgifter närmare till hands. Regeringen uttalade att det klandervärda beteende som bestämmelsen tar sikte på består i en uppsåtlig medverkan vid transaktioner som objektivt sett framstår som misstänkta, inte i underlåtenheten att följa kontrollrutiner. En annan sak är att sådan underlåtenhet kan utgöra en omständighet som bör beaktas vid bedömningen av om någon gjort sig skyldig till näringspenningtvätt. Regeringen bedömde att det förhållandet att egendomen senare visar sig vara legitim inte minskar det klandervärda risktagande som personen gjort sig skyldig till, varför straffansvar bör kunna utkrävas även i den situationen (se a. prop. s. 60).

I författningskommentaren till 7 § uttalas bl.a. följande (se a. prop. s. 115).

Att åtgärden skäligen kan antas vara vidtagen "i sådant syfte som anges i 3 §" är ett objektivt rekvisit som ska vara täckt av gärningsmannens uppsåt. Gärningsmannen måste inte själv ha gjort bedömningen att åtgärden i fråga skäligen kan antas vara vidtagen i syfte att dölja eller främja, men de omständigheter som ligger till grund för en bedömning att så är fallet ska vara täckta av gärningsmannens uppsåt. Orden "skäligen kan antas" har alltså närmast till funktion att peka på att det är omständigheterna under vilka åtgärden vidtogs som bör vara avgörande för om ett klandervärt risktagande ska anses föreligga. Omständigheterna kring gärningen har vid näringspenningtvätt större betydelse än vid näringshäleri, där egendomen som sådan kan visa tecken på att det rör sig om exempelvis stöldgods. Eftersom en penningtransaktion i sig normalt inte kan anses som något misstänkt bör det i regel föreligga någon kvalificerande omständighet för att en sådan transaktion skäligen ska kunna antas vara vidtagen i penningtvättsyfte. En sådan omständighet kan vara sättet på vilket transaktioner genomförs.

Doktrinen

Magnus Ulväng m.fl. författare konstaterar att för ansvar för näringspenningtvätt förutsätts att gärningen innebär att någon medverkar till en åtgärd som skäligen kan antas vara utförd i penningtvättsyfte. Härmed avses deltagande i sådan åtgärd som avses i 3 §, punkterna 1 och 2. Vidare uttalas följande (Ulväng/Jareborg/Friberg/Asp, Brotten mot allmänheten och staten, 2 uppl., 2014, s. 85).

Kravet på att åtgärden skäligen skall kunna antas vara utförd i penningtvättsyfte är ett vanligt brottsrekvisit (som vid bedömning av det allmänna kravet på uppsåt och oaktsamhet i enlighet med huvudregeln i BrB 1:2 skall vara täckt av uppsåt). Åtgärderna och omständigheterna runt den skall vara sådana att genomförandet av gärningen innebär ett klandervärt risktagande. Vad gäller vanligt näringshäleri kan egendomen som sådan ofta ge indikationer på att fråga är om t.ex. stöldgods. Så är långt ifrån alltid fallet när det gäller penningtransaktioner. Vid sådana transaktioner fordras det därför i regel att det föreligger någon form av kvalificerande omständighet för att det skäligen skall kunna antas att åtgärden vidtas i penningtvättsyfte. Det kan t.ex. handla om det sätt på vilket transaktionen genomförs eller om att transaktionen avser en stor mängd kontanter. Ansvar bör

förutsätta att genomförande av åtgärden – under de ifrågavarande omständigheterna – utgör ett klandervärt risktagande.

Eftersom grunden för ansvaret är att gärningsmannen gör sig skyldig till ett klandervärt risktagande utesluts ansvar inte av det förhållandet att egendomen senare visar sig vara legitimt åtkommen (jfr vad som gäller vid näringshäleri enligt BrB 9:6 st. 2).

Vidare uttalas att bestämmelsen om näringspenningtvätt är begränsad till åtgärder som sker i en näringskontext. Om en sådan gärning som kriminaliseras i bestämmelsen vidtas utom denna kontext, t.ex. av en privatperson, omfattas gärningen av 7 § tredje stycket andra meningen (se a. a. s. 86).

Praxis

I NJA 1986 s. 374 yrkade riksåklagaren i första hand ansvar för näringshäleri enligt 9 kap. 6 § andra stycket brottsbalken. I andra hand yrkades ansvar för häleriförseelse enligt 9 kap. 7 § andra stycket brottsbalken. Den senare bestämmelsen motsvarar nuvarande 9 kap. 7 § andra stycket 2; dvs. den oakt samma varianten av häleri. Den först nämnda bestämmelsen hade strängare straffskala än den senare. Den tilltalade hade i näringsverksamhet köpt silverföremål som stulits från ett museum. Det förelåg således ett styrkt förbrott. Högsta domstolen redovisade vad som uttalats i förarbetena till bestämmelsen om näringshäleri. Därvid konstaterades att såväl lagrådet som departementschefen uttalat att en följd av den nya konstruktionen blev att vissa fall som dittills bedömts som häleriförseelse kom att hänföras under det nya stadgandet och straffas som häleri. Enligt Högsta domstolen synes av detta följa att 6 § andra stycket brottsbalken ansetts kunna bli tillämpligt även i fall då det föreligger ett styrkt förbrott. Frågan konstaterades aktualiseras då förhandenvaron av styrkt förbrott inte omfattas av gärningsmannens uppsåt. En sådan tolkning var också förenlig med lagtextens lydelse. Till stöd för ståndpunkten talade också att det annars kunde komma att bero av tillfälligheter huruvida den nya bestämmelsen eller bestämmelsen i 7 § första stycket skulle tillämpas i det enskilda fallet.

Något om ungas deltagande i penningtvätt

Som framgått i det föregående uppger KV att kriminella personer i stor omfattning utnyttjar och lurar unga personer att delta i penningtvätt.

Brottsförebyggande rådet (Brå) lade i december 2019 fram rapporten Penningtvättsbrott, en uppföljning av lagens tillämpning (Rapport 2019:17). I rapporten redovisas bl.a. vilka typer av personer som under perioden 2015–2017 misstänkts ha gjort sig skyldiga till penningtvättsbrott. När det gäller andelen unga misstänkta uttalas följande (se s. 51 f.).

Medianåldern bland de misstänkta för penningtvättsbrott är 32 år. Skillnaderna i ålder mellan kvinnor och män är tämligen små. Det är en något större andel av

männen som är i åldersspannet 30 till 49 år, och en något större andel av kvinnorna som är 50 år eller äldre. Däremot finns det en tämligen stor skillnad i ålderssammansättning mellan de penningtvättsmisstänkta och gruppen samtliga brottsmisstänkta. Det är nämligen en tydligt mindre andel yngre personer bland de penningtvättsbrottsmisstänkta. Åldersgruppen 15–20 år utgjorde omkring 21 procent av samtliga misstänkta personer 2017, medan denna ålderskategori utgjorde endast 5 procent av de personer som misstänkts för penningtvättsbrott (Brå 2018). Detta resultat är något förvånande mot bakgrund av att unga personer, särskilt studenter, pekas ut som den primära riskgruppen när det gäller målvaktsrekrytering (Europol 2019) och att det under 2019 skett en särskild myndighetsgemensam satsning som riktar sig till unga personer, i syfte att öka medvetenheten om penningtvätt (Polismyndigheten 2019). Vad detta beror på har vi dock inga möjligheter att bedöma utifrån föreliggande material.

På Polismyndighetens hemsida finns information om penningtvätt och råd om hur man undviker att bli penningmålvakt. Här uttalas att det är vanligt att kriminella vill rekrytera ungdomar och unga vuxna till att tvätta pengar som kommer från brott. Ungdomarna luras, lockas eller tvingas att flytta, ta ut eller föra över pengar via sina bankkonton, bl.a. med användande av swish (se <https://polisen.se/utsatt-for-brott/skydda-dig-mot-brott/penningtvatt/undvik-att-bli-penningmalvakt/>).

Min bedömning

Penningtvättsförseelse

KV har via en swishöverföring mottagit 15 000 kronor till sitt bankkonto. Pengarna härrörde från brott. Målet i Högsta domstolen gäller frågan om KV, som tingsrätten och hovrätten funnit, haft skälig anledning att anta att pengarna härrörde från brott.

Hovrätten har lagt KVs egna uppgifter till grund för sin bedömning. KV har uppgett att han inte tittat närmare på swishöverföringen förrän han blev uppringd av en man som uppgav att han av misstag hade swishat över 15 000 kr. Enligt KV blev han chockad över beloppets storlek och försökte först swisha tillbaka pengarna vilket inte fungerade. Mannen, som ringde hela tiden, var hotfull vilket gjorde KV stressad och rädd. De bestämde möte vid en uttagsautomat vid Möllevångstorget var KV tog ut pengarna och överlämnade dem till mannen. KV har förklarat att han vid tillfället säkert såg att beloppet swishades över från en kvinna.

Den som använder sig av swish har en personlig säkerhetskod som måste anges när pengar förs över till annan. När säkerhetskoden matas in ser den som för över pengar dels vilket belopp som förs över, dels vem som innehar det telefonnummer som är knutet till det konto som pengarna förs över till. Den som swishar över pengar till fel person måste således först slå in fel telefonnummer och sedan slå in sin säkerhetskod utan att reflektera över att det namn som anges inte är den person man ämnar föra över pengar till. Redan det förhållan-

det att ett så pass stort belopp som 15 000 kronor påstås ha swishats till fel person borde därför ha väckt misstankar hos KV om att allt inte stod rätt till.

Pengarna har swishats över via en kvinnas telefonnummer. Den person som ringde upp och påstod sig av misstag ha swishat pengarna till KV var däremot en okänd man som ringde från ett annat telefonnummer. Även dessa omständigheter borde ha ingett betänkligheter hos KV. Vidare delar jag hovrättens uppfattning att det framstår som en märklig tillfällighet att mottagaren av en felaktig Swish-betalning skulle befinna sig på samma geografiska plats som avsändaren.

Till de hittills nämnda omständigheterna kommer att KV berättat att den okände mannen var påstridig, ringde vid upprepade tillfällen och betedde sig så pass hotfullt att han blev stressad och rädd. Mannen krävde att KV skulle ta ut 15 000 i kontanter och överlämna dessa till honom. Dessa omständigheter talar enligt min mening starkt för att pengarna härrörde från brott.

KV har berättat att han försökte att swisha tillbaka pengarna, men att detta inte gick. Enligt min mening borde han då i stället ha ringt upp det telefonnummer som pengarna swishats från, vilket ju var ett annat nummer än det som den för honom okände mannen ringde ifrån. KV gjorde dock inte så. Som hovrätten nämner kunde KV också ha kontaktat banken i den ovanliga situation han hamnat i. KV berättar att han blir uppringd av en okänd man som är hotfull vilket gör att han blir stressad och rädd. I en sådan situation ligger det enligt min mening mycket nära till hands för en 16-åring att berätta om vad som hänt och rådgöra med sina föräldrar. Han kunde också ha vänt sig till något av sina äldre syskon. KV borde ha vidtagit någon av dessa åtgärder. Om han hade gjort det skulle han ha förstått att mycket talade för att pengarna härrörde från brott.

Sammantaget delar jag hovrättens uppfattning att omständigheterna är sådana att KV, även fast han endast var 16 år gammal vid tillfället, haft skälig anledning att anta att pengarna härrörde från brott.

Hovrättens dom bör därför enligt min mening fastställas.

Näringspenningtvätt, ringa brott

Som framgått i det föregående har jag justerat åtalet och påstår i andra hand att KV gjort sig skyldig till näringspenningtvätt, ringa brott.

I samband med arbetet med Åklagarmyndighetens verksamhetsplan tas årligen fram en sammanställning över rättsfrågor som har bedömts som intressanta att få prövade i Högsta domstolen. Denna lista över prioriterade prejudikatfrågor tas fram av riksåklagaren i samverkan med Utvecklingscentrum och Ekobrottsmyndigheten. I 2020 års lista över prioriterade prejudikatfrågor tas

näringspenningtvätt upp under rubriken ”Områden där praxis saknas”. Texten lyder som följer.

För straffansvar krävs att omständigheterna är sådana att det skäligen kan antas att åtgärden är vidtagen i penningtvättssyfte. Enligt förarbetsuttalanden är det för bestämmelsens tillämpning inte avgörande om egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Grunden för straffansvaret är i stället att gärningsmannen gör sig skyldig till ett klandervärt risktagande. Eftersom en penningtransaktion i sig normalt inte kan anses som något misstänkt bör det i regel föreligga någon kvalificerande omständighet för att en sådan transaktion skäligen ska kunna antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Som ett exempel på en sådan omständighet nämns sättet på vilket transaktioner genomförs. Vägledande uttalanden behövs om vilken typ av omständigheter som krävs för att kontotransaktioner skäligen ska kunna antas vara vidtagna i penningtvättssyfte.

Högsta domstolen har redan meddelat prövningstillstånd i målet. För det fall Högsta domstolen vid sin prövning av förstahandspåståendet om penningtvättsförseelse skulle komma fram till att KV inte haft skälig anledning att anta att pengarna härrörde från brott anser jag att det från prejudikatsynpunkt även finns ett intresse av att pröva om han gjort sig skyldig till näringspenningtvätt, ringa brott.

I paragrafen om näringspenningtvätt i 7 § penningtvättsbrottslagen straffbeläggs i huvudsak åtgärder som vidtas i näringsverksamhet eller liknande sammanhang. Bestämmelsen i tredje stycket andra meningen utgör emellertid ett undantag i detta avseende; här avser kriminaliseringen åtgärder som inte vidtas i en näringskontext, utan t.ex. av en privatperson. Vad som straffbeläggs är att medverka till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvättssyfte, dvs. i syfte att dölja att pengar eller annan egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet eller till att främja möjligheterna för någon att tillgodöra sig egendomen eller dess värde.

Som framgått i det föregående krävs för ansvar enligt 7 § tredje stycket andra meningen inte att den ifrågavarande åtgärden har vidtagits i penningtvättssyfte, vad som straffbeläggs är i stället att gärningspersonen vidtar en åtgärd i en situation där handlandet måste sägas innebära ett klandervärt risktagande. Omständigheterna ska vara sådana att det på goda grunder kan antas att åtgärden syftar till att t.ex. dölja att pengarna härrör från brott. Av förarbetena till bestämmelsen framgår att det förhållandet att egendomen senare visar sig vara legitim inte minskar det klandervärda risktagande som personen gjort sig skyldig till, varför straffansvar bör kunna utkrävas även i den situationen.

I det nu aktuella fallet finns ett styrkt förbrott. Bestämmelsens ordalydelse täcker enligt min mening in även denna situation. En person som vidtar en åtgärd (med t.ex. kontanta medel) som, vid en bedömning utifrån omständigheterna när åtgärden företas, innebär ett klandervärt risktagande i förhållande till att pengarna härrör från brott bör kunna fällas till ansvar. Eftersom det är situ-

ationen när åtgärden företas som ska bedömas bör det inte inverka på gärningens straffbarhet att det senare står klart att pengarna härrörde från brott. Detta ligger för övrigt helt i linje med de nyss redovisade förarbetsuttalandena om att straffansvar ska kunna utkrävas även om det senare visar sig att egendomen var legitim. För att 7 § tredje stycket andra meningen penningtvättsbrottslagen ska kunna tillämpas även när det finns ett styrkt förbrott talar också Högsta domstolens uttalanden i det tidigare redovisade rättsfallet NJA 1986 s. 374 som gällde motsvarande frågeställning avseende näringshäleri enligt 9 kap. 6 § andra stycket brottsbalken.

Frågan blir således om KV har medverkat till en åtgärd som skäligen kan antas ha varit vidtagen i penningtvättssyfte. Bedömningen ska göras utifrån omständigheterna när åtgärden vidtogs.

KV har berättat att en för honom okänd man ringde upp honom och påstod att han av misstag hade swishat över 15 000 kronor till KVs bankkonto. Pengarna swishades över via en kvinnas telefonnummer. Den person som ringde upp och påstod sig av misstag ha swishat pengarna till KV var däremot en man. Mottagaren av den påstått felaktiga Swish-betalningen befann sig på samma geografiska plats som avsändaren. Uppringaren var påstridig, han ringde vid upprepade tillfällen och var hotfull. Mannen krävde vidare att KV skulle ta ut 15 000 kronor i kontanter och personligen lämna över pengarna till honom. De redovisade omständigheterna vid gärningen är enligt min mening sådana att KV genom att följa mannens uppmaning måste anses ha medverkat till en åtgärd som skäligen kan antas ha vidtagits i penningtvättssyfte.

Som framgått i det föregående är det förhållandet att åtgärden skäligen kan antas vara vidtagen "i sådant syfte som anges i 3 §" ett objektivt rekvisit som ska vara täckt av gärningsmannens uppsåt. Gärningsmannen måste inte själv ha gjort bedömningen att åtgärden i fråga skäligen kan antas vara vidtagen i syfte att dölja eller främja, men de omständigheter som ligger till grund för en bedömning att så är fallet ska vara täckta av gärningsmannens uppsåt.

KV har känt till samtliga de ovan redovisade omständigheterna vilka legat till grund för bedömningen att han medverkat till en åtgärd som skäligen kunnat antas ha vidtagits i penningtvättssyfte. Han har därmed vid gärningstillfället handlat med erforderligt uppsåt.

Jag anser således att KV, för det fall Högsta domstolen skulle komma fram till att förstahandspåståendet om penningtvättsförseelse ska ogillas, ska dömas för näringspenningtvätt, ringa brott, enligt 7 § tredje stycket, andra meningen penningtvättsbrottslagen.

Processuella frågor

Bevisuppgift

Som muntlig bevisning åberopas förhör med KV. Förhöret bör förebringas genom uppspelning av ljud- och bildupptagningen av det förhör som hölls i tingsrätten.

I hovrätten åberopade åklagare skriftlig bevisning till styrkande av att dels pengar överförts från målsäganden, via dennes sambo, till KV, dels det telefonnummer som pengarna swishats till är kopplat till ett KV tillhörigt bankkonto. Då dessa förhållanden är ostridiga i målet åberopas ingen skriftlig bevisning.

Frågan om huvudförhandling

Den enda bevisning som åberopas i målet är förhöret med KV, vilket kan förebringas genom uppspelning av ljud- och bildupptagningen av det förhör som hölls i tingsrätten. Hovrätten har dömt KV till böter och det är endast han som har överklagat domen till Högsta domstolen. Saken kan enligt min mening utredas tillfredsställande utan huvudförhandling.

Mot bakgrund av det sagda anser jag att målet bör kunna avgöras utan huvudförhandling.

Katarina Johansson Welin

Lars Persson

Kopia till:

Utvecklingscentrum Stockholm
Malmö åklagarkammare (AM-60525-19)
Ekobrottsmyndigheten, Överåklagaren Katarina Tidén